

-ARAŞTIRMA MAKALESİ-

ÇİN'İN KEŞMİR POLİTİKASI: PAKİSTAN VE HİNDİSTAN ARASINDA DENGELİ TARAFSIZLIK

Ümit ALPEREN¹

Öz

Bu çalışma, son dönemde Keşmir'le ilgili gelişmeler çerçevesinde Çin'in soruna yaklaşımındaki değişimleri incelemektedir. Çin'in Pakistan yanlısı Keşmir politikası, 1980'lerden itibaren "tarafsızlık" olarak nitelendirilebilecek Pakistan-Hindistan arasında daha dengeli bir yaklaşıma kaymıştır. Çin'in denge temelinde şekillenen Keşmir politikası bağlamında, Pekin bir yandan Pakistan'ın soruna yaklaşımının temel dinamiklerinden 'uluslararasılaştırma' politikasına diplomatik desteğini çekerken, diğer yandan da Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde (BMGK) ve diğer uluslararası kuruluşlarda, Yeni Delhi'nin İslamabad'a yönelik terörle ilgili gösterme politikalarını da engellemektedir. Bu çerçevede Çin uluslararası arenada İslamabad'ı Yeni Delhi'nin diplomatik baskılarına karşı korurken, aynı zamanda Pakistan-Hindistan arasındaki Keşmir sorunu krizlerinde de yatıştırıcı, savaşı önleyici bir rol oynamaktadır. Diğer yandan, Hindistan, Çin'in 2015'te başlattığı Pakistan'ın kontrol ettiği Keşmir'den geçen Çin-Pakistan Ekonomik Koridoruna karşı çıkmaktadır. Ayrıca son yıllardaki, Çin-Hindistan arasındaki gerilimler, Yeni Delhi'nin Hint-Pasifik stratejisinde aktifleşmesi Pekin'in Keşmir politikasını da etkilemektedir. Özellikle 2020 Galvan Vadisi çatışmasıyla Çin-Hindistan ikili ilişkilerinin de kötüleşmesiyle birlikte Pekin'in Keşmir sorununda Pakistan yanlısı açıklamaları mevcut dış politika yaklaşımındaki soru işaretlerini arttırmaktadır. Yukarıda bahsedilen çerçevede son yıllarda Çin'in Keşmir politikasına bölgesel, küresel boyutların da eklendiği ve değişme işaretlerinin görünür hale geldiğini söylemek mümkündür. Bu çalışmada, Çin'in Keşmir politikasının son 10 yıldaki temel dinamiklerinin nasıl şekillendiği ve 1980'lerden 2020'lere kadar "tarafsız" olarak nitelendirilen yaklaşımın dönüşümü ve nedenleri analiz edilmeye çalışılacaktır. Bu makale, Çin'in Keşmir politikasının mevcut statükodan taviz vermeden kendi ulusal çıkarlarını korumaya çalıştığını, Hindistan'ı dengeleme temelinde değişken bir tarafsızlığı takip ettiğini savunmaktadır. Bu nedenle Çin'in Keşmir politikasının salt bir tarafsızlık üzerine kurulu olduğunu savunmak mümkün değildir. Dolayısıyla Çin'in Keşmir politikası, Çin-Hindistan ikili ilişkileri ile bölgesel jeopolitik ve jeostratejik değişimlere göre şekillenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çin, Hindistan, Pakistan, Keşmir Sorunu, Tarafsızlık

JEL Kodları: N40, N45.

Başvuru: 20.05.2024 **Kabul:** 02.09.2024

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, umitalperen@sdu.edu.tr, Isparta, Türkiye, ORCID: 0000-0002-4309-5180

CHINA'S KASHMIR POLICY: BALANCED NEUTRALITY BETWEEN PAKISTAN AND INDIA²

Abstract

The study examines changes in China's stance to the Kashmir issue in light of current Kashmir-related developments. Since the 1980s, China's pro-Pakistan Kashmir policy has changed toward a more balanced approach between Pakistan and India, known as "neutrality". In the context China has reduced its diplomatic support for Pakistan's policy of internationalizing the issue, while on the other hand it has blocked efforts to link Islamabad to terrorism in the UN Security Council, and other international organizations. Herein, China shields Islamabad from New Delhi's diplomatic pressures on the global platforms, also plays a soothing and war-preventative role in the ongoing Kashmir crises. Conversely, India is opposed to China's the China-Pakistan Economic Corridor via Pakistan-controlled Kashmir. In recent years, Beijing's Kashmir policy has been impacted by Sino-Indian tensions and New Delhi's transformation into an active participant of the Indo-Pacific strategy. The recent worsening of Sino-Indian bilateral ties, particularly with the 2020 Galvan Valley crisis, and Beijing's pro-Pakistani views on Kashmir call into question the country's present foreign policy orientation. Within the framework outlined above, it is fair to conclude that, regional and global elements have been actively included into China's Kashmir policy, and signals of change have emerged. This research will attempt to assess how the fundamental dynamics of China's Kashmir policy have evolved over the last ten years, as well as the transformation of the approach, which was classified as "neutral", and the reasons behind this. The main argument in this article is that China's Kashmir policy has been pursuing a shifting neutrality based on balancing India, seeking to protect its national interests without compromising the status quo. Therefore, it's impossible to call that China's Kashmir policy is completely impartial. China's Kashmir policy is determined by bilateral relations with India, as well as regional geopolitical and geostrategic shifts.

Key Words: China, India, Pakistan, Kashmir Issue, Neutrality

JEL Codes: N40, N45.

"Bu çalışma Araştırma ve Yayın Etiğine uygun olarak hazırlanmıştır."

1. GİRİŞ

Hindistan'ın ev sahipliğinde gerçekleşen G20'nin 3. Turizm Çalışma Grup toplantısının Mayıs 2023'te Cammu-Keşmir'in başkenti Srinagar'da düzenlenmesi hususunda, Pakistan'ın yanı sıra en sert tepkiyi veren ülkelerden birisi Çin olmuştur (The News, 2023). Çin daha önce Ağustos 2019'da Cammu-Keşmir'in özerk statüsünün kaldırılmasına da sert tepki göstermiştir. Ayrıca Hint ve Çin askerlerinin

² The Extended English Summary is located the end of the Article

Haziran 2020'de iki ülke sınır hattında, 1975'ten beri ilk kez, kanlı çatışmaları da Pekin'in Keşmir politikası üzerinde nasıl bir etkiye yol açacağı önem kazanmaktadır. Hindistan ve Pakistan'ın 1947'de İngiltere'den bağımsızlıklarını kazanmalarıyla eş zamanlı olarak ortaya çıkan Keşmir sorunu, dünya gündemini aralıklarla meşgul etmeye devam etmektedir. Keşmir sorunu genellikle Pakistan ve Hindistan arasında olan bir sorun olarak gündeme gelse de Asya'nın başat güçlerinden Çin'in Pakistan'la yakın ilişkileri, Hindistan'la rekabeti ve Hint-Pasifik'teki değişen dinamikler Pekin'in bölgesel sorunlardaki politikalarının önemini arttırmaktadır. Geçmişten günümüze bakıldığında Çin'in Keşmir politikası kendi ulusal çıkarı ekseninde bölgesel konjonktürel değişimler çerçevesi bakımından dalgalı bir seyir izlemektedir. Çin'in Keşmir politikası, 1950'lerde tarafsızlık ekseninde iken 1960-1980 yılları arasında Pakistan yanlısı, 1980'den günümüze de göreceli ve taktiksel tarafsızlık olarak niteleyebileceğimiz, Hindistan ve Pakistan arasında dengeli bir tutum çerçevesinde oluşmaktadır. Çin'in Keşmir politikasındaki tarafsızlığı, değişen ulusal çıkarları bağlamında dengeleme üzerinden şekillenmektedir. Genel olarak bakıldığında Çin, bir yandan Pakistan'ın savunduğu Keşmir sorununun uluslararasılaşmasına açık bir diplomatik destek vermezken, diğer yandan BMGK Daimî üyesi olarak İslamabad yönetimine yönelik terör suçlamalarına engel olmaktadır. Ayrıca Çin, Keşmir sorununda Pakistan-Hindistan arasındaki krizlerde de yatıştırıcı bir rol oynamayı ulusal çıkarlarıyla uyumlu görmektedir.

Çin, Keşmir sorununun bölgesel bir savaşa dönmeden mevcut statüko çerçevesinde sürdürülebilir olması yönünde bir politika takip ettiği izlenimini vermektedir. Çin-Hindistan arasında neredeyse bütün sınır hattında anlaşmazlık mevcuttur. Çin Keşmir sorunu bağlamında üçüncü bir ülke üzerinden Hindistan'a karşı bir dengeleme fırsatı vermektedir. Genişletilmiş bölgesel düzeyde de Hindistan'ın, 2020 Galvan Vadisi çatışması sonrasında ABD'nin öncülüğünü yaptığı Hint-Pasifik stratejisinde daha fazla aktifleşmesine karşı da Çin için Keşmir sorunu önemli bir dengeleme unsuru olarak ön plana çıkmaktadır. Bu çerçevede Çin-Hindistan ilişkilerindeki sorun alanları arttıkça Pekin'in Keşmir sorununda, G20 kapsamında Srinagar'da düzenlenen toplantıda olduğu gibi daha fazla sesini yükseltmesi, Pakistan yanlısı açıklamalar yapması mümkündür (The Hindu, 2023). Dolayısıyla Çin-Hindistan ikili ilişkilerindeki değişimlerin ve Hint-Pasifik'teki gelişmelerin önümüzdeki dönemlerde Pekin'in Keşmir politikasında da etkisinin görülmesi muhtemeldir.

Çin-Pakistan arasındaki ikili ilişkilere ek olarak, Çin Devlet Başkanı Xi Jinping'in en büyük projesi olan Kuşak-Yol Girişimi'nin (KYG) en önemli bölümlerinden olan Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru (ÇPEK) Pakistan kontrolündeki Keşmir bölgesinden geçmektedir. Bu durum ekonomik, politik ve askerî olarak yükselen Hindistan'ın ÇPEK'e karşı çıkması, Hint-Pasifik Stratejisine aktif destek vermesi ve Keşmir sorununun bölgesel istikrarsızlığı arttırabileceği endişeleri Çin'in bölgesel jeostratejiyle daha fazla ilgilenmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla Çin için de Keşmir'deki olumlu olumsuz bütün gelişmeler göz ardı edilemez bir faktör haline gelmektedir. Ayrıca Çin, Keşmir'in yüzde 20'sini kontrol etmesi nedeniyle de sorunun gündeme gelmeyen gizli aktörü konumundadır. Açıkçası bu bağlamda

bakıldığında Çin'in Keşmir sorunundaki "tarafsızlık" söylemi de sorgulanmaya açıktır.

Bu çalışma, Çin'in Keşmir politikasındaki tarafsızlığının ulusal çıkarlarını koruma motivasyonu, mevcut statükodan taviz vermeden, Hindistan'ı dengeleme temelinde ' dengeli, değişken, temkinli bir tarafsızlık' olduğunu savunmaktadır. Bahsedilen argüman çerçevesinde bu makale, Çin'in Keşmir politikasını belirleyen faktörlerin neler olduğunu ve Hint-Pasifik'teki değişimlerin mevcut yaklaşımını ne yönde etkileyeceğini dış politika bağlamında analiz etmeyi hedeflemektedir. Çin'in Keşmir sorununa yaklaşımını tek bir değişkenle ve teoriyle açıklayabilmek zordur. Bu çalışma, Çin'in Keşmir sorununa yaklaşımını uluslararası ilişkilerin sofistike yapısını göz ardı etmeden ulusal, bölgesel ve küresel değişimler çerçevesinde birden fazla değişkenle analiz etmeyi hedeflemektedir. Bu çerçevede, Çin ve Hindistan arasındaki ikili ilişkileri merkeze alarak tek bir faktörden ve teoriden daha çok ulusal, bölgesel ve küresel değişimler bağlamında Pekin'in Keşmir sorunundaki 'tarafsızlık' yaklaşımı incelemektedir. Bu çerçevede, konuyla ilgili olarak ikincil derecede kaynakların yanı sıra, Çin ve Hindistan hükümet yetkililerinin açıklamalarından, resmi belgelerinden mümkün olduğunca faydalanılmaya çalışılmıştır.

Bu makalede, ilk olarak Çin'in Keşmir sorununa yaklaşımındaki değişimler ikili, bölgesel ve küresel değişimler çerçevesinde analiz edilmeye çalışılmaktadır. Böylece konjonktürel değişimlerin Çin'in Keşmir politikasına etkisi ortaya konulmaya çalışılmaktadır. İkinci olarak, son yıldaki gelişmeler çerçevesinde Çin'in mevcut Keşmir politikasını etkileyen ana faktörler incelenmektedir. Böylece mevcut bölgesel ve küresel politikalar çerçevesinde, Çin'in bundan sonraki süreçte Keşmir sorununa yönelik yaklaşımının ne olabileceğine dair temel faktörler ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

2. ÇİN'İN KEŞMİR POLİTİKASINDA DÖNEMSEL DÖNÜŞÜMLER

Çin'in Keşmir politikası 1949'dan itibaren dönemsel olarak genellikle Güney Asya politikası içerisinde, bu politikanın Pekin'in küresel stratejisine uygunluğuna ve Hindistan ve Pakistan ile ikili ilişkileri özelinde şekillenmektedir. Bu çerçevede de Çin'in resmi Keşmir politikasını dört dönem altında incelemek mümkündür. 1950'lerin başından 1962 Çin-Hindistan savaşına kadar Çin'in Keşmir sorununda tarafsız ve ilgisiz kaldığı dönemdir. Çin, 1962'den 1980'e kadarki dönemde Pakistan yanlısı bir politika izlemiştir. Çin'in 1980'lerdeki ekonomik temelli dış politikası çerçevesinde şekillenen ve hâlâ günümüzde de resmi olarak devam eden dengeli tarafsızlık dönemidir. Çin'in Keşmir politikasında söylemsel düzeyde dengeli tarafsızlığı devam etse de 2015'te başlayan ÇPEK'le yeni bir döneme girdiğini söylemek mümkündür.

2.1. Tarafsızlıktan Pakistan yanlısı Keşmir politikasına dönüş

İlk dönemde yani 1950'lerde, Çin'in tehdit algısının doğrudan ABD'den olması, kendi iç meselelerine odaklanması ve Keşmir sorununa müdahil olmanın kendi ulusal

çıkarlarına faydası olmayacağı gibi nedenlerle tarafsız bir pozisyon almıştır. Ayrıca 1950'lerin başında Çin-Hindistan ikili ilişkilerinde olumlu bir ivme mevcuttur. Çin ve Hindistan, 1950'lerin başında emperyalizm karşıtı dış politika paydaşlığı ve 1955 Bağlantısızlar Hareketi üzerinden dostane ilişkiler kurmuşlardır. Ayrıca Hindistan Başbakanı Jawaharlal Nehru uluslararası toplumun Çin ile diplomatik ilişkiler kurması gerektiği konusunda da Pekin'in en büyük destekçilerinden birisi olmuştur (Malone ve Mukherjee, 2010: 138). Fakat 1962'de Hindistan ve Çin arasında yaşanan sınır çatışması ile taraflar arasındaki dostane ilişkiler yerini düşmanlığa bırakmıştır (Sidhu ve Yuan, 2003: 17; Malone ve Mukherjee, 2010: 141). Bu dönemde, Çin-Hint ilişkileri zirvede olmasına ve Sovyetler Birliği'nin Keşmir sorununda Hindistan'a destek vermesine rağmen, Pekin bu sorunda Delhi'yi desteklemekten geri durmuştur. Çin'in Keşmir sorununda Sovyetlere benzer bir şekilde Hindistan yanlısı bir tutum geliştirmemesi, aralarındaki sınır hatlarının belirsizliği ve Tibet sorunu gibi derin görüş ayrılıklarından kaynaklanmıştır (Garver, 2004: 3). Muhtemelen Çin yönetiminde iki ülke arasındaki sınır anlaşmazlığı ve Tibet sorunu nedenlerinden dolayı ileriki süreçte bir çatışma beklentisi de hakimdi. Çin-Hint ilişkilerinin zirvede olduğu Aralık 1956'da Çin Başbakanı Zhou En Lai Hindistan ziyaretinde Keşmir sorununun Pakistan ve Hindistan arasında bir sorun olduğunu ve tatmin edici bir şekilde çözülmesini umduğunu ifade ederken, diğer yandan da Nehru'nun bölgeyi ziyareti teklifine sıcak bakmamıştır (Garver, 2004: 8).

Hindistan ve Çin Halk Cumhuriyeti ikiye yıl arayla sırasıyla 1947 ve 1949'da kurulurken birbirlerini post-kolonyal sonrası dayanışma üzerinden görmüşlerse de zaman ilerledikçe ve yönetimlerin iç politikaları belirli bir düzene oturdukça iki ülke arasındaki sınır anlaşmazlıkları gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Çin'in 1950'de Tibet'in tekrar kontrolünü ele geçirmesiyle yaklaşık 4000 km'lik belirlenmemiş sınır hattıyla karşı karşıya kalmışlardır. İki ülke arasındaki ilk toprak anlaşmazlığı Çin'in 1958'de Aksai Chin bölgesinde yol inşaatının tamamlandığını duyurmasıyla ortaya çıkmıştır. Hindistan bu bölgenin kendi egemenlik alanı içinde bulunduğunu öne sürerken, Çin Aksai Chin'in Keşmir'in değil Batı Tibet'in uzantısı olduğunu iddia etmiştir (Guha, 2012: 27). Ayrıca Çin de Hindistan'ın kontrolünde bulunan Arunachal Pradesh bölgesinin Güney Tibet'in uzantısı olduğunu ve dolayısıyla kendi toprağı olduğunu iddia etmektedir (Guha, 2012: 27).

Çin-Hindistan ilişkilerindeki kötüleşme, Pekin'in Keşmir sorununda tarafsız yaklaşımının değişmeye başlamasına, Pakistan yanlısı bir tavır almasına ve Keşmir ulusal kurtuluş savaşı niteliğine neden olmuştur. Çin'in bu araftaki yaklaşımının Pakistan yanlısı bir pozisyona dönmesiye, 1959'da Hindistan'la Tibet nedeniyle ilişkilerin kötüleşmesi, sınır sorunlarının çatışmaya dönüşmesi ve nihayetinde 1962'deki savaşa başlamıştır. Ayrıca 1960'larda Çin'in Güney Asya politikası Hindistan'la ilişkileri ve Yeni Delhi'nin ittifak yaptığı Sovyetler Birliği'nden algıladığı tehdit çerçevesinde şekillenmiştir (Yuan, 2011: 40). Çin-Hindistan arasındaki 1962 Walong Savaşı, Çin-Hint ilişkilerini sonlandıran son adım olmuştur. Çin bu savaşla Aksai Chin bölgesindeki egemenliğini kesin olarak sağlamıştır. 1962 Walong Savaşı sonrasında, Çin-Pakistan arasında Hindistan karşıtı askerî ittifak ilişkisinin kurulmasının da yolu açılmıştır. Aslında Çin ve Pakistan arasındaki bu

ilişki şekli Hindistan'ı dengelemeyi önceleyen klasik güç dengesi stratejisidir. Diğer bir ifadeyle, Çin Hindistan'ı dengelemek için onun komşu rakibi Pakistan'la ilişkilerini geliştirme politikasına dolayısıyla Keşmir sorununda İslamabad'ı desteklemeye yönelmiştir. Böylece Çin, Keşmir sorununda 1950'ler boyunca devam ettirdiği tarafsızlık politikasını sonlandırmış ve sert dengelemeyle Pakistan yanlısı bir tutum almaya başlamıştır. Aynı zamanda, 1962 Çin-Hindistan Savaşı, Çin'in Güney Asya politikasının Keşmir sorunu üzerinden şekillenmesinde dönüm noktası olmuştur. İkili ilişkiler bağlamında, iki tarafın da 1960'lardan günümüze kadar ortak kabul ettiği bir kontrol hattı yoktur. Hindistan'a göre iki ülke arasındaki sınır Eylül 1959'daki sınırlardır.

Çin'in Keşmir sorununda Pakistan yanlısı bir tutuma kaymasının altında yatan diğer önemli bir neden de 1950'lerde kontrol etmeye başladığı Tibet ve Doğu Türkistan'daki (Xinjiang)³ egemenliğini güçlendirmek istemesidir. Çin, Keşmir sorununda Pakistan yanlısı politikasıyla Tibet sorununda Hindistan'a karşı bir dengeleme politikası izlerken aynı zamanda Doğu Türkistan'daki Müslüman Türk toplumuyla da Pakistan'ın arasına mesafe koymayı hedeflemiştir. Ayrıca Çin Başbakanı Zhou Enlai ve Hindistan Başkan Yardımcısı Sarvepalli Radhakrishnan arasında Nisan 1961'de gerçekleşen bir görüşmede, Pekin'in Delhi'nin Tibet ve Doğu Türkistan'daki egemenliğini tanımayacağı yönünde endişelerinin olduğu anlaşılmaktadır (Wilson Center, 1960).

Çin-Hindistan ilişkilerinin bozulması Çin-Pakistan ilişkilerindeki olumlu ivmeyi arttırmıştır. Bunun bir sonucu olarak 1964'te Çin-Pakistan stratejik ortaklık süreci ve Keşmir sorununda İslamabad lehine tam destek süreci başlamıştır. Çin 1964'teki resmî belgelerinde sorunun Keşmir halkının isteği doğrultusunda yani halkoylamasıyla çözülmesini savunmaktaydı (Zhonghua Renmin, 1964). Bu yaklaşım Keşmir'in nüfusunun büyük çoğunluğunun Müslüman olması nedeniyle Pakistan yanlısı bir politikadır. Pekin'in Delhi politikasının değişiminin bir sonucu olarak Çin, 1965 savaşında da Hindistan'ı caydıracak ölçüde Pakistan'a askeri destek sağlamıştır (Garver, 2001: 195-99). Bu dönemdeki Çin'in dış politikası çatışma beklentisi içerisinde, ideolojik motivasyonlu, küresel milliyetçi ve self-determinasyon hakkını savunan çerçevede oluşmaktaydı (Huiyun, 2007). Böylece Çin, 1964-1980 yılları arasında Keşmir sorununda Pakistan'ın açık bir destekçisi olmuştur. Pekin'in Keşmir politikasındaki keskin değişiminin neticelerinden biri olarak, İslamabad'la Mart 1963'te yapılan şartlı sınır antlaşması ile Pakistan'ın kontrolündeki Aksai Chin ve Gilgit Baltistan arasında kalan yaklaşık 5200 kilometrekarelik alan Çin'e devredilmiştir (People's Republic Of China-Pakistan, 1963: 713-16). Pakistan ve Çin arasındaki bu antlaşmanın 6. maddesine göre, Keşmir sorunu çözüldükten sonra sınır taraflar arasında tekrar müzakere edilecekti (Lamb, 1964). Bu antlaşma ile Pakistan, Keşmir sorununa üçüncü taraf olarak Çin'in dahil olmasını sağlamıştır. Dolayısıyla Keşmir konusunda Çin'in tarafsız kalması durumunun da o dönem için ortadan

³ Bölgenin resmi ismi Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi'dir. Fakat tarihsel ismi Doğu Türkistan olarak geçmektedir. Bu nedenle de bu çalışmada Çince Xinjiang (Türkçe tercümesi: Yeni Sınır) ismi yerine Doğu Türkistan kullanılması tercih edilmiştir.

kalktığını söylemek mümkündür. Her ne kadar Hindistan, Çin-Pakistan arasındaki sınır antlaşmasını protesto etse de bu antlaşma ile Çin Hindistan'ın Keşmir'deki pozisyonuna karşı açık bir tavır almıştır. Aynı zamanda bu antlaşma sonrasında Çin Pakistan'a silah satmaya başlamıştır.

Çin 1960-1980 arasında Keşmir'de plebisit yapılması konusunu sıklıkla dile getirmiştir. Bu bağlamda Çin Başbakanı Zhou Enlai ve Pakistan Başbakanı Eyüp Han 1964'te yayınladıkları ortak bir bildiriye, Keşmir sorununun Keşmirlilerin isteği doğrultusunda plebisit ile çözülmesini umduklarını belirtmişlerdir (Zhonghua Renmin Gohuguo Gouwuyuan Gongbao, 1964). 1965'te Eyüp Han'ın Çin ziyaretinde 1964'teki iki ülke arasındaki ortak bildiriye konular tekrar vurgulanmıştır. Çin, nüfusunun büyük çoğunluğu Müslüman olan Keşmir'de 1948 BMGK kararına göre BM gözetiminde tarafsız bir plebisit kararını daha önceki yıllardan farklı olarak ilk defa desteklemesi açısından da önemlidir. Çin, Hindistan ve Pakistan arasında Keşmir nedeniyle 1965'te patlak veren savaşta da açık bir şekilde Pakistan'ı desteklemiş ve askerî yardımda da bulunmuştur (Rather, 2019: 41-42). Çin'in, 1965 savaşında Hindistan'a karşı Pakistan'ı desteklemesinin ve Keşmir konusunda tam olarak İslamabad'ın pozisyonunu desteklemesinin en önemli nedenlerinden birisi de Sovyetler ile Hindistan'ın ittifak ilişkisi geliştirmesinden kaynaklanmaktadır (Zhang, 2006: 42). Sovyet-Hindistan yakınlaşmasını Çin kendisine Güney Asya'dan gelen bir güvenlik tehdidi olarak algılamaktaydı. 1970'te Pakistan Başkanı Yahya'nın Çin'e gerçekleştirdiği resmi ziyarette 1964'teki Ortak Bildiri konusunda mutabık kalmışlardır. Yine bu ziyarette Çin, plebisit konusundaki desteğini tekrar teyit etmiştir. 1971'de patlak veren üçüncü Pakistan-Hindistan Savaşı sonrasında-ABD Başkanı Nixon ve Zhou Enlai Şubat 1972'de yayınladıkları Ortak Bildiriye Keşmir halkının plebisit hakları için mücadelelerini desteklediklerini açıklamışlardır (U.S.-PRC Joint Communique, 1972). 1965 ve 1971 yıllarında cereyan eden Hindistan-Pakistan Savaşlarında, Çin Pakistan'a silah yardımında bulunmuştur. Fakat Çin, Pakistan'ın savaşa dahil olması çağrılarına olumlu yanıt vermemiştir (Rather, 2019). Hem ABD'nin hem de Çin'in Hindistan'a karşı Keşmir konusunda Pakistan'ı desteklemelerinin ana motivasyon kaynağının bu dönemde Sovyet tehdidi ve yayılmacılığı olduğunu söylemek mümkündür.

2.2. Çin'in Keşmir'de tarafsızlık politikasına dönüşü

Çin'in reformcu lideri Deng Xiaoping'in iç ve dış politika önceliğini ekonomik modernleşmeye vermesi, bunun bir parçası olarak komşularla iyi ve istikrarlı ilişkiler geliştirme politikası Keşmir politikasında da 1980'lerin başında büyük bir değişimi beraberinde getirmiştir. Bu dönemde bölgesel ve küresel değişimler çerçevesinde Çin'in Keşmir politikasının değişiminde Pekin'in Sovyetler'den algıladığı tehdit düzeyinin azalması ve Batıyla iyi ilişkiler geliştirilmeye başlanması da etkili olmuştur. Deng'in, Çin'in büyük komşusu Hindistan ile iyi ilişkiler geliştirme politikası, Pekin'i Keşmir sorununda Pakistan yanlısı duruşundan uzaklaştırarak tarafsız bir pozisyona taşımıştır. Deng Xiaoping'in Haziran 1980'de "Keşmir sorunu Hindistan ve Pakistan arasında ikili ilişkilerde tarihten kalan bir meseledir, barışçıl yollarla çözülmelidir" ifadesi Çin'in tarafsız Keşmir politikasının başlamasının açık ifadesi olarak kabul

edilmektedir (Garver, 2004: 2-4). Çin, Deng'dan itibaren Keşmir sorununun barışçıl diplomatik yöntemler ile çözülmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Bu politika değişikliğinden itibaren Çin, Keşmir halkının plebisit hakkına özel bir atıfta bulunmaktan kaçınmaktadır.

1980'lerdeki politikasını 1990'ların başında ve günümüzde de söylem olarak devam ettiren Çin, Keşmir sorununda tarafsız bir pozisyonda kalmayı tercih etmiş ve Hindistan ve Pakistan arasında barışçıl yöntemler ile çözülmesi gerektiğini dile getirmiştir. Çin ve Hindistan arasındaki iyi ilişkilerin bir yansıması olarak, 1988'de Hindistan Başbakan'ı Rajiv Gandhi'nin Pekin ziyaretiyle Hindistan Çin'in Tibet üzerindeki egemenliğini tanımış ve sınır sorunlarının çözümü için bir çalışma grubunun kurulması kararlaştırılmıştır. Her ne kadar Çin, 1980'lerde ve 1990'larda Keşmir sorununda tarafsız bir politika izlemeye, sorunun diyalog yoluyla çözülmesine ve Hindistan'la iyi ilişkilerin geliştirilmesini sürdürse de Pakistan-Hindistan arasındaki güç asimetrisinin daha fazla açılmamasına dikkat etmiştir. Bununla birlikte Çin, Hindistan'ın 1990'larda Güney Asya'da gücünü arttırması, göreceli olarak Pakistan'ın gücünün azalması karşısında bölgedeki güç dengesini sağlamak için İslamabad'ın taleplerine olumlu yanıt vermiştir.

Çin, 1960-1980 yılları arasında Pakistan'ın Keşmir politikasının ana dinamiklerinden olan sorunun uluslararasılaşmasına söylemsel düzeyde destek verse de 1980 sonrası ve özellikle Soğuk Savaş sonrasında bu konudaki desteğini çekmiştir. Çin'in, Keşmir sorununun uluslararasılaşmasına desteğini çekmesi, BM'nin Keşmir'de plebisit kararı konusunda da çekimser kalması anlamına gelmektedir. Çin'in Keşmir sorununun uluslararasılaşmasına artan bir şekilde karşı çıkmasının nedenlerine bakıldığında; çıkar alanları ve konjonktürel değişimler nedeniyle, statükonun devam etmesi ve sorunun daha da derinleşerek karmaşık hale gelme ihtimalinin yanı sıra Tayvan sorunu ile arasındaki bazı hukuki benzerlikler de önemli rol oynamaktadır.

Çin, Keşmir sorunundaki "tarafsızlık" ve "dahil olmama" politikası bağlamında, Pakistan'ın taleplerine de destek vermemiştir. Bu çerçevede, Pakistan'ın 1990'larda Çin'den Keşmir sorunuyla alakalı özel BM elçisi atanması talebine sıcak bakmamıştır. Ayrıca Çin, Pakistan'ın istediği BM'nin Cammu-Keşmir'in silahsızlandırılması çağrısına da destek vermemiştir (Chang, 2017: 2). Çin'in Keşmir sorunundaki bu yaklaşımının nedeni, Hindistan'la ikili ilişkileri bozmamak üzerinden şekillenmesinin yanı sıra 1950'lerden günümüze kadar sürdürdüğü egemenlik ve içişlerine karışmama söyleminin uygulaması olarak görmek mümkündür. Ayrıca Çinli karar alıcılar kendi sorunlu bölgelerine -Tibet, Doğu Türkistan, Tayvan- dış müdahaleyi/eleştiriyi egemenlik ve içişlerine karışma olarak gördüklerinden, Keşmir sorunundaki beyanatlarında daha dikkatli olmaya çalışmışlardır. Diğer yandan Çinli yetkililer resmi olmayan bir şekilde, özellikle ikili görüşmelerde, Keşmir sorununda Pakistan'ın yanında olduklarını sınırlı düzeyde de olsa ifade etmeye devam etmişlerdir. Çin Başbakanı Li Keqiang 22 Eylül 2016'da Pakistan Başbakanı Navaz Sharif ile görüşmesinde, Çin'in her platformda Pakistan için konuştuklarını ifade etmiştir (Dawn, 2016). 26 Eylül 2016'da ise Çin Dışişleri sözcüsü Geng Shuang Hindistan ve Pakistan arasında Keşmir krizinde Pakistan'ı destekleyecekler mi sorusuna, "Keşmir

tarihten kalan bir sorundur. İki ülke arasında diyalog ve müzakereler ile çözülmelidir” diyerek Çin’in resmi duruşunu tekrarlamıştır (FMPC, 2016a). Dolayısıyla yukarıda bahsedilen çerçevede, Çin’in Keşmir sorununda Pakistan yanlısı bir politikadan İslamabad-Yeni Delhi arasında dengeli tarafsız bir politikaya geçiş yaptığını göstermesi açısından önemlidir.

2.3. Keşmir sorununda dengeli yatıştırıcı bir güç olarak Çin

Çin’in hem Keşmir’deki tarafsızlık politikasının hem de mevcut statükonun ulusal çıkarlarına uygun olması nedeniyle, krizler esnasında da Pakistan’ı doğrudan desteklemek yerine savaşa dönüşmeden önlemeye çalışmaktadır. Çin’in küresel ve bölgesel düzeyde yükselişi, Asya’da merkezi güç olmaya başlamasıyla Keşmir sorununda da istikrarlaştırıcı/yatıştırıcı güç rolünü üstlenmeyi tercih etmektedir. Ekonomik temelli bir dış politikayı önceleyen Çin için de istikrarlaştırıcı/yatıştırıcı güç rolü kendi ulusal çıkarları açısından da rasyonel bir yaklaşım olduğu söylenebilir. Çin’in hem bölgedeki güç dengelerinin korunması hem de bir savaşın kendi ekonomik güvenliğini olumsuz etkilememesi için bölgesel istikrar önemlidir. Ayrıca Çin, Pakistan-Hindistan arasındaki güç asimetrisinin İslamabad aleyhine açılması nedeniyle Hindistan’a karşı Pakistan’a dolaylı bir koruma sağlamaktadır. Bu bağlamda 1999 Kargil çatışmasından Eylül 2016’daki 19 Hint askerinin öldürülmesine kadar geçen süreçte Çin’in oynadığı istikrarlaştırıcı/yatıştırıcı güç rolü dikkate değerdir.

Yukarıda bahsedilen çerçevede, Hindistan ve Pakistan arasında Mayıs-Haziran 1999’deki Kargil çatışması Çin için iki ülke arasındaki güç dengesinin birbiri aleyhine bozulmadan statükonun ve istikrarın devam etmesinin önemini ortaya koymuştur. Pakistan ordusunun ve Keşmirli militanların 1999’da Kargil’de Hindistan mevzilerini ele geçirmesiyle Hindistan’la çatışmayı tetiklemiştir. Bölgede statükonun korunması ve istikrarsızlığa yol açmamasını esas alan Çin, her iki ülkeyi Keşmir’de fiili sınır hattını oluşturan Kontrol Hattına (Line of Control, LOC) saygı duymaya ve Lahor Deklarasyonu çerçevesinde müzakerelere başlamaya çağırmıştır (Kondapalli, 1999). Çin, Kargil çatışmasında Pakistan’ın yardım talebini de tarafsızlık politikasının bir gereği olarak geri çevirmiştir (Tellis, 2001; Garver, 2004).

Kargil çatışması sırasında Pakistan’ın ve Hindistan’ın karşılıklı nükleer restleşmesi Güney Asya politikasında nükleer savaş faktörünü de gündeme getirmiştir. Bu durum Çin’in Keşmir sorununa yaklaşımında yeni bir hassasiyet noktasının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kargil çatışması Çin’in, Hindistan ve Pakistan arasındaki bir çatışmanın geniş kapsamlı bir nükleer çatışmaya evrilebileceğinin ve bunun da ‘istikrarlı çevre’ stratejik hedefine zarar verebileceği düşüncesi vardır. Çin, Güney Asya’da nükleer restleşmenin ve bunun bir çatışmaya dönmesinin hem bölge hem de kendilerinin ulusal çıkarları için ciddi bir tehdit olduğunun farkında olarak ‘yatıştırıcı ve tarafsız’ tutumunu sürdürmüştür. Kargil çatışmasında Çin, Pakistan’ın çıkarlarına zarar vermemeye ve hatta onları korumaya özen göstererek temkinli bir yaklaşımla tarafsızlığını sürdürmüştür.

Kargil çatışmasına ek olarak, Pakistan yanlısı militanların 2001 yılında Hindistan Parlamentosuna saldırması nedeniyle iki ülke savaşın eşiğine geldiğinde Çin, ortamı sakinleştirici bir rol üstlenmiştir. Hindistan eski Başbakanı Atal Bihari Vajpayee verdiği bir mülakatta Çin'in gerilimin yatışmasında önemli rol oynamadığını fakat her iki tarafa da sorunun barışçıl yollarla çözülmesi konusunda tavsiyede bulunduğunu söylemiştir. Diğer yandan aynı mülakatta Vajpayee, Çin'in Pakistan'a askeri malzeme tedarik ettiğini belirtmiştir (The Washington Post, 2002). Bu kapsamda, 2002 sonrasında Pakistan ve Hindistan ilişkilerinin çatışmaya evrildiğinde, Çin Dışişleri Bakanlığı daha önceki açıklamaları ile uyumlu bir biçimde resmi pozisyonlarını söylemsel olarak açıklamışlardır. Çin Dışişleri Bakanlığı "*Keşmir sorununda Çin'in tutumu çok açıktır. Biz daima Keşmir sorununu Hindistan ve Pakistan arasında tarihten kalan bir mesele olarak görmekteyiz. Çin, her iki tarafın askerî çatışmadan sakınarak barışçıl yollarla sorunun çözüm yolunu bulacağına inanmaktadır.*" şeklinde açıklamıştır (FMPRC, 2002). Çin'in bu yaklaşımı 2000'li yıllardaki ekonomiyi önceleyen, bu nedenle bölgesel istikrarsızlıkları ve komşularla sorunları minimize etmeyen çalışan dış politikasıyla uyumludur.

Hindistan'ın Mumbai şehrinde 2008'de gerçekleştirilen terör saldırısı sonrasında Hindistan ve Pakistan ilişkileri çatışmanın eşiğine gelmiştir. Çin'in çatışmayı önlemek amacıyla yatıştırıcı diplomatik çabaları başta Pakistan olmak üzere her iki ülkede de olumlu karşılanmıştır (Wang, 2014: 88). Hem Hindistan hem Pakistan'ın 1948'den beri Keşmir sorunu nedeniyle savaşmalarına rağmen tatmin edici bir sonuç alamamaları Çin'in yatıştırıcı rolünü olumlu karşılamalarında etkili olduğu söylenebilir. 2008 yılındaki Mumbai saldırısı sonrasında savaşın eşiğine gelmiş Pakistan ve Hindistan arasında, Çin Dışişleri Bakan Yardımcısı He Yafei özel elçi sıfatıyla iki ülke arasında mekik diplomasisinde bulunmuştur. Diğer yandan, Pakistan'ı üs olarak kullanan silahlı grupların Hindistan'a karşı gerçekleştirdikleri saldırılardan dolayı, Pakistan'a yönelik uluslararası cezalandırmalara karşı bir önleme de yapmaktadır. Örneğin, Çin, Pakistan'ın 2008'de Mumbai saldırısını gerçekleştiren lider takımı içerisinde yer alan Zaki-ur Rehman'ı serbest bırakmasından dolayı Hindistan'ın girişimleriyle harekete geçen BM yaptırım komitesinin karar almasını önlemiştir.

Başka bir örnek olay da Pakistan yanlısı grupların Eylül 2016'da gerçekleştirdiği bir saldırıda, Cammu-Keşmir bölgesinde 19 Hintli askerin öldürülmesidir. Çin yaptığı açıklamada yükselen gerilimlerden duyduğu endişeyi dile getirmiş ve sorunun diyalog yoluyla çözülmesi çağrısı yapmıştır (FMPRC, 2016b). Yine bu krizde de Çin söylemsel olarak Hindistan-Pakistan arasındaki gerilimde dengeli yatıştırıcı bir rol oynamayı tercih etmiştir. Bir yandan Çinli yetkililer Pakistan'ın Keşmir konusundaki tutumuna yönelik destekleyici açıklamalar yapmışlar (Mahmood, 2016; Firstpost, 2016), diğer yandan da Pakistan'ın BM'ye Cammu-Keşmir'in askerden arındırılması ve daha önceki kararların uygulanması yönündeki yaptığı çağrılara destek vermemişlerdir. Bununla birlikte Çin, Pakistan yanlısı grupların Hindistan'a yönelik saldırıları nedeniyle İslamabad'a yönelik suçlamaların önüne geçmiştir. Çin, Ceyş-i Muhammed'in lideri Masood Azhar'ın Hindistan Hava Kuvvetlerine karşı gerçekleştirdiği Pathankot saldırı nedeniyle uygulanan yasağın teknik yaptırımları

gecikmesini sağlamıştır. Çin, bu saldırının hemen sonrasında Ekim 2016'da gerçekleştirilen BRICS zirvesi sonrasındaki terörün her türlüünü kınayan ortak metinde, Hindistan'ın Jaish-e Mohammad ve Lashkar-e Taiba'nın isimlerini belirterek "terörist gruplar" adı altında isimlerinin geçmesini engellemiştir (Chang, 2017: 2). Çin'e göre, Hindistan bu tür girişimlerle Pakistan'ı terörist gruplarla ilintili göstererek uluslararası alanda izole etmeyi amaçlamaktadır. Bu örnek olaylarda da görüldüğü üzere Çin, Pakistan-Hindistan arasında yatıştırıcı bir rol üstlenirken aynı zamanda iki ülke arasındaki dengeyi gözetmekte ve Hindistan'a karşı Pakistan'a bir koruma sağlamaktadır.

3. SON DÖNEMDE ÇİN'İN KEŞMİR POLİTİKASININ OLUŞUMUNDA TEMEL FAKTÖRLER

Çin, Keşmir politikasını 2010'lardan itibaren dengeli bir tarafsızlık temelinde sürdürmeye devam etmektedir. Çin aynı zamanda bölgesel istikrarsızlığın kendi çıkarlarının aleyhine olacağı yaklaşımıyla sorunla alakalı olarak, Haziran 2020 itibariyle politikasında taktiksel değişimler gözlemlenmekte birlikte, 'yatıştırıcı rolünü' sürdürmektedir. Bu bağlamda, son 10 yılda Çin'in Keşmir politikasına etki eden üç temel faktörden bahsetmek mümkündür. İlk olarak Çin'in son 10 yılda büyük önem verdiği Kuşak-Yol Girişiminin en önemli bölümlerinden olan jeopolitik ve stratejik çıkar alanı olarak Çin-Pakistan Ekonomik Koridorudur (ÇPEK). İkinci olarak, Çin'in Hindistan'ı dengelemesi açısından Keşmir sorununun düşük düzeyli olarak devam etmesidir. Son olarak ise, bölgesel istikrar ve 'terörizmle mücadele' açısından Keşmir sorununun oynadığı roldür. Çin'in bölgesel ve küresel yükselişle birlikte Keşmir politikasının şekillenmesinde bu üç temel faktörün belirleyiciliği ön plana çıkmaktadır.

3.1. Çin'in jeopolitik ve stratejik çıkar alanı olarak ÇPEK

Çin, hem kendi iç istikrarına yönelik tehditleri bertaraf etmek hem de enerji ve ticaret güvenliğini sağlamak amacıyla Pakistan'ın jeostratejik avantajlarından yararlanmaya çalışmaktadır. Bunun en önemli somut ayağı, Çin'in, son 10 yıldaki Keşmir politikasının temel dinamiklerinden birisi olan, Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru'dur (ÇPEK). Keşmir'de çıkacak herhangi bir karışıklıkla ya da Pakistan-Hindistan arasında varılabilecek bir antlaşmayla mevcut statüsünün değişmesi, Çin'in ÇPEK'le ulaştığı stratejik kazançlarını olumsuz etkileyebilir (Asia Nikkei, 2019a). Çin, ÇPEK aracılığıyla Kaşgar'dan Keşmir üzerinden Gwadar Limanına yani Umman Körfezine ve Arap Denizi'ne doğrudan çıkabilmektedir. Çin, Keşmir üzerinden inşa ettiği ÇPEK'le, Gwadar Limanıyla bağlantı sağlamakta ve Malakka Boğazına hem enerji hem de ticari güvenliğine alternatif bir rota oluşturmaktadır. Diğer yandan Pakistan kontrolü altındaki Keşmir'in iki ülke arasındaki sınır hattını oluşturması da Gwadar Limanının Çin ile karasal bağlantısı açısından stratejik önemini arttırmaktadır.

Çin Devlet Başkanı Xi Jinping'in başlattığı Kuşak-Yol Girişimi (KYG) projesi içerisinde yer alan Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru (ÇPEK) kapsamında Çin, Pakistan'a 2015 yılında 10 yıl içerisinde 46 milyar dolarlık bir yatırım yapmayı

planladığını açıklamıştı (CPEC). ÇPEK'in, Çin'in Hindistan ve Pakistan ile ekonomik ilişkilerinde yeni bir denge ortaya çıkaracağı aşikardır. Aynı zamanda bu proje kapsamında Pakistan kontrolündeki Keşmir'in Gilgit-Baltistan bölgesinden geçmesi Hindistan'ın protestosuyla karşılaşmaktadır (Bhattacharjee, 2015). Buna rağmen ÇPEK nedeniyle Çin, Keşmir politikasındaki 1980'den itibaren devam eden resmi söylemini değiştirmemiştir. Çin Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Hua Chunying de 17 Mart 2017'de yaptığı açıklamada, ÇPEK'in Çin'in Keşmir sorunundaki pozisyonunu etkilemeyeceğini ifade etmiş ve sorunun Hindistan ve Pakistan arasında tarihten gelen bir sorun olduğunu ve diyalog yolu ile iki ülke arasında çözülmesi gerektiğini ifade etmiştir (FMPRC, 2017).

Çinli yetkililer ÇPEK'in Keşmir politikasını etkilemeyeceğini söylemesine rağmen daha önceki bazı gelişmeler bunun aksini göstermektedir. Diğer bir ifade ile Çin'in söylemi ile uygulamaları arasındaki fark daha önceki dönemlerde de görülmektedir. Dolayısıyla ÇPEK'in Çin'in Keşmir politikasını etkilememesi de mümkün gözükmemektedir. 2009 yılının başlarında Hindistan kontrolündeki Cammu-Keşmir bölgesinde yaşayanların Hindistan pasaportlarına doğrudan vize vermek yerine, ek bir kâğıdı pasaporta tutturarak resmi mühür olmadan vize vermiştir. Çin'in Yeni Delhi Büyükelçiliği'nin bu politikası Hindistan kontrolündeki Cammu-Keşmir bölgesinde yaşayan Hindistan uyruğunu kabul etmemesi olarak yorumlanmıştır (Joshi, 2010: 16). Hindistan, Çin'in bu tür bir vize uygulamasını protesto etmiş ve bu tür vize alanların Çin'e girişini durdurmuştur. Çin daha da ileri giderek Keşmir'i de içine alan Hindistan ordusunun Kuzey bölgesi komutanı General B.S. Jaswal'a vize vermeyi reddetmiştir. Buna karşılık olarak da Hindistan Çin ile askerî ziyaretleri ve görüşmeleri askıya almıştır (The Times of India, 2010).

Çin'in ekonomik ve siyasi çıkarı, bölgede Hindistan'ın Pakistan ile dengelendiği, ticari ilişkileri maksimum derecede arttırılmasını önceleyen istikrara önem vermek olarak öne çıkmaktadır. Çin, Hindistan'ın da KYG'nin bir parçası olmasını istemekteydi. Fakat Hindistan'da, Çin'in bu projesinin sadece ekonomik değil aynı zamanda siyasi hedeflerinin bulunduğu ve kendi oyun alanını daraltacağı düşüncesi hakimdir (Rajagopalan, 2022). Aynı zamanda Çin-Pakistan arasında artarak gelişen iyi ilişkiler, KYG'nin bir parçası olan ÇPEK'in Keşmir topraklarından geçmesi, Hindistan'ı rahatsız etmektedir. Çin'in hem ikili ilişkiler hem de ÇPEK kapsamında Pakistan'ın nükleer silah, tank ve savaş uçaklarının modernizasyonu konusunda iş birliğini arttırması da Pekin-Delhi ilişkilerine olumsuz yansımaktadır. Ayrıca Çin'in enerji tedarikinde ve Malaka İnkileminin aşılmasında önemli bir yeri olan Pakistan'ın Gwadar Limanındaki yatırımlarıyla kendisine rakip gücün iş birliği yapması Hindistan'ın endişelerini arttırmaktadır.

Keşmir sorunu aynı zamanda Çin'e Pakistan üzerinden Hindistan'a karşı büyük bir avantaj sağlamaktadır. Pakistan'ın 1963 yılında Çin'e devrettiği bölge ve Pakistan, Çin'in ticari ve stratejik olarak önemli olan Arap Denizine ve Ortadoğu'ya doğrudan bağlantısını sağlamaktadır. Bu çerçevede de Çin'in Keşmir sorununun çözümünden daha çok statükonun devamından yana olduğu söylenebilir. Keşmir sorununun barışçıl yollar ile çözümü halinde Çin, Hindistan'a karşı avantajını kaybedeceği gibi

Pakistan üzerindeki etkisinin azalması Arap Denizine ve Ortadoğu'ya bağlantısı da önceki kadar kolay olmayacaktır (Bhatt, 2019). ÇPEK'in ana hattını oluşturan Karakorum Otoyolu'nun (Kaşgar'dan İslamabad'a uzanan) tamamlanmasıyla Çin dolaylı olarak Keşmir sorununa pratikte müdahil olmuş durumdadır. Ek olarak mevcut koşullarda Keşmir sorununda statükonun korunması Çin'in en büyük önceliği olarak görülmektedir. Çünkü Keşmir sorununun çatışmaya evrilmesi durumunda Çin'in ÇPEK için yaptığı milyarlarca dolarlık yatırımı riske girecektir. Aynı zamanda Gwadar'dan Çin'e uzanan enerji hattını da tehlikeye atacaktır. Çin'in Pakistan'ın stratejik Gwadar limanına yaptığı yatırımları ve KYG projesi ile bu faktörün öneminin daha fazla artmasına neden olmuştur.

3.2. Çin'in Hindistan'ı dengeleme aracı olarak Keşmir Sorunu

Çin için Keşmir sorunu aynı zamanda Asya coğrafyasındaki en büyük rakibi olan Hindistan'ı dengeleyebilmek ve politikalarını etkileyebilmek açısından bir avantaj sunmaktadır. Özellikle iki ülke arasında 2020 yılındaki Galvan Vadisi çatışması sonrasında Hindistan'ın Hint-Pasifik Stratejisinde ABD'yle daha fazla hareket etmeye başlaması Çin'in tepkisiyle karşılaşmaktadır. Ayrıca ekonomik olarak yükselmekte olan Hindistan'la Çin'in, başta Orta Asya ve Hint Okyanusu olmak üzere, Asya coğrafyasındaki rekabeti artmaktadır. Hindistan ve Çin'in Asya jeopolitiğindeki rekabeti, özellikle ABD'nin Afganistan'dan çekilmesiyle hız kazanmıştır. Ayrıca Bhatt (2019: 6) gibi Hintli uzmanlara göre, Çin Pakistan'la olan ittifakını ve Keşmir sorununu kendi politik, ekonomik yükselişine karşı Hindistan'ın rakip bir güç olmasını engellemek için kullanmaktadır.

Çin'in Soğuk Savaş sonrasında da Keşmir sorununda tarafsız bir pozisyona gelmesinde, Deng Xiaoping'in ekonomik öncelikli dış politikasının öncelendiği komşular ile istikrarlı iyi ilişkiler kurma yaklaşımı önemli bir rol oynamıştır. Çin'in Deng dönemindeki bu stratejiyle ekonomik gelişmesi için ticaret yapabileceği bir iklim oluşturmayı önceleyerek, komşularıyla yaşadığı sorunlarını geri plana atmıştır. Çin-Hindistan arasındaki toplam ticaret hacmi, 2022 yılında 136 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (The Embassy of India, Beijing). Çin-Pakistan arasındaki toplam ticaret hacmi ise 2022 yılında 26 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (Trading Economics). Çin, Hindistan'la ticaretinde 101 milyar dolar ticaret fazlası varken, bu oran Pakistan'la olan ticaretinde 20 milyar dolar civarındadır. Dolayısıyla, Çin için Hindistan, sadece tehdit olarak algılanan ve Pakistan'la dengelenmesi gereken bir ülke değil aynı zamanda büyük bir pazardır. Ayrıca 1990'da Hindistan ve Çin'in GSMH'si birbirine eşit iken 2010'da Çin Hindistan'ın 4 katına ulaşmıştır. Günümüzde de Çin-Hindistan GSMH oranı 2010'deki orana yakındır. Fakat son yıllarda Çin ekonomisi doğrunluğa ulaşırken, Hindistan'ın son 10 yılda istikrarlı bir şekilde ekonomik büyümesi sayesinde dünyanın en büyük beşinci ekonomisi olduğu da gözden kaçmamalıdır. Yine Soğuk Savaş'ın sonlarında Çin'in askeri bütçesi Hindistan'dan daha az iken 2010 yılında üç katına çıkmıştır. Fakat artık Çin-Hindistan ilişkileri ikili ekonomik ilişkilerin ötesine geçmiş durumdadır. İki ülke arasında ekonomik, politik ve askerî rekabet hız kazanmaktadır.

Çin-Hindistan arasındaki rekabet temkinli bir şekilde ilerlemektedir. Çin bölgede kapsamlı bir savaşın çıkmasını çıkarlarına uygun görmezken aynı zamanda Hindistan-Pakistan arasındaki düşük düzeyli gerilimler de ulusal çıkarları ile uyumludur. Çin, Pakistan-Hindistan arasındaki düşük düzeyli gerilimlerle Pakistan'ın kendisine olan yüksek düzeyli güvenlik ve politik bağımlılığının devam etmesini sağlarken aynı zamanda Hindistan'ı da dolaylı yumuşak bir yolla dengeleyebilmektedir. Böylece Hindistan'ın Keşmir sorununu Pakistan ile yaşaması Çin'in kontrolü altında bulunan Aksai Chin bölgesinin gündeme gelmesini önleyebilmektedir.

Aslında Çin-Hindistan ilişkilerinde 2020 yılı öncesi olumlu bir ivme mevcuttur. Çin-ABD rekabetinin 2017'de belirgin bir şekilde şiddetlenmeye başlaması, Pekin'in Yeni Delhi'nin ABD politikalarının bir parçası olmayacağı varsayımı ile yakınlaşma çabaları ortaya çıkmıştır. Hindistan, Çin'in kuruluşuna öncülük ettiği Asya Altyapı ve Yatırım Bankası'nın (AIIB) kurucu üyelerinden birisi olmuştur. Aynı zamanda ABD'nin Çin'i bölgede sınırlandırmayı hedefleyen Hint-Pasifik stratejisine ve bu stratejinin önemli bir ayağını oluşturan QUAD oluşumuna dikkatli bir şekilde yaklaşmaktaydı. Hindistan'ın Hint-Pasifik'teki stratejilerine açık bir destek vermemesi Pekin'in Yeni Delhi ile iyi ilişkiler geliştirilmesi konusunda cesaretlendirici bir rol oynamıştır. Xi-Modi arasında 2018'de Wuhan Ruhuyla başlayan gayri resmi ikili zirve 2019'da Chennai'da kapsamlı ekonomik ortaklık ve teröre karşı iş birliği alanlarında alınan önemli kararlarla devam etmiştir. Fakat Çin-Hindistan ilişkilerindeki 2020 öncesi olumlu ivmeye rağmen Yeni Delhi, Pekin'i özellikle ÇPEK kapsamında ulusal egemenliğine ve toprak bütünlüğüne bir tehdit olarak görmeye devam ettiği anlaşılmaktadır (The Ministry of External Affairs of India, 2017).

Ayrıca Çin, Hindistan'ın Cammu-Keşmir bölgesine özerk statü veren anayasanın 370. Maddesinin Ağustos 2019'da kaldırılmasını da eleştirmiştir ve Yeni Delhi'yi ve İslamabad'ı Keşmir sorununu ikili olarak çözmeye çağırmıştır (India Today, 2019). Diğer yandan da Hindistan'ın Çin'in bölgesel egemenliğini baltaladığı yönünde bir uyarı eklemiştir (News18, 2019). Ardından Pakistan'ın isteği üzerine Çin, BMGK'yi Hindistan'ın yasa iptalini görüşmek için 16 Ağustos 2019'da gayri resmi bir toplantıya çağırmıştır. Fakat bu BMGK toplantısında Pakistan'ı Çin'den başka destekleyen bir ülke olmamıştır. Çin'in bu şekilde Pakistan'a bir destek vermesi aynı zamanda sorunun uluslararasılaşması yönünde bir katkı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla Çin'in BMGK daimî üyeliğini de kullanarak Keşmir sorununu Hindistan'a karşı bir kaldıraç olarak kullanmaya çalıştığını göstermesi açısından önemlidir (Bhatt, 2017; Yuan, 2011: 40).

Yukarıda bahsedilenlere ek olarak, Çin ve Hindistan askerlerinin sınır anlaşmazlığı nedeniyle Fiili Kontrol Hattında yer alan Galvan Vadisi'nde Haziran 2020 yılında yaşanan çatışmalar iki ülke ilişkilerinde de bir dönüm noktası olmuştur (Alperen, 2021). Hindistan dış politikasının 1955'ten beri önemli karakteristiklerinden olan bağlantısızlık ya da açık bir taraf tutmama politikası Çin aleyhine ciddi bir dönüşüm geçirmiştir (Lan, 2023: 56; Alperen, 2021). Pekin'in aleyhine olacak şekilde Hindistan'ın Hint-Pasifik politikası ve Çin politikası değişmiştir. Hindistan, çatışma

öncesinde Hint-Pasifik stratejisine açık ya da Çin'le ilişkilerini riske edecek bir destek vermediği gibi Tayvan, Tibet, Hong Kong ve Güney Çin Denizi sorunlarına yaklaşımı da ABD'den ayrılmaktaydı. Panda'ya (2023) göre, Çin'in bu gelişmeler karşısındaki stratejisi Hindistan'ı provoke ederek teslim olmaya yönelmesini sağlamaya çalışmak olmuştur. Çin için 1962 Savaşından çıkarılan derslerden bir tanesi de güç kullanmanın uzun süren bir barışa yol açacağı yaklaşımıydı (Panda, 2023: 124). Hindistan, Hint-Pasifik stratejisinin ve bunun önemli bileşenlerinden QUAD'ın da önde gelen aktif bir üyesi olmuştur (Panda, 2023: 124).

Son olarak da 2023 yılında G20'ye ev sahipliği yapan Hindistan'ın, G20 3. Turizm Çalışma Grubu Toplantısını 22-24 Mayıs 2023 tarihlerinde Cammu-Keşmir'in başkenti Srinagar'da düzenlemesini Çin, daha önceki politikalarından farklı bir olarak, açık bir şekilde eleştirmiştir (Alperen, 2023). Bunun üzerine Çin Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Wang Wenbin yaptığı açıklamada, bu türden uluslararası toplantıların tartışmalı olarak görüldükleri topraklarda yapılmasına karşı çıktıklarını ve katılmayacaklarını ifade etmiştir (Alperen, 2023). Bu açıklamalar ile Çin uzun zamandır Keşmir sorununda taraf belirten herhangi bir açıklama yapmamışken söz konusu yaklaşımı dikkat çekicidir. Aslında Çin bu açıklamaları ile Pakistan'ı yalnız bırakmazken aynı zamanda kendisini çevrelemeyi hedefleyen ABD öncülüğündeki Hint-Pasifik Stratejisi üzerinden de Hindistan'a bir mesaj vermeye çalışmaktadır.

Dolayısıyla, Çin-Hindistan ilişkileri bozulurken Pekin'in Keşmir konusunda önceki dönemlere göre daha sert bir yaklaşım geliştirdiği görülmektedir. Çin bu yaklaşımıyla bir yandan Hindistan'ın kendisine yönelik politikasını etkilemeye çalışırken diğer yandan da hem Pakistan üzerinden rakibini dengelemeye çalışmakta hem de müttefiki Pakistan'ı yanında tutabilmektedir. Dünyanın beşinci büyük ekonomisi konumundaki Hindistan'ın Pakistan'a oranla daha büyük bir ekonomik, politik ve askerî güç olması ve Çin'in bölge-içi ve bölge-dışı rakipleriyle iş birliği yapmasının çarpan etkisi yaratması nedeniyle, Pekin Yeni Delhi'ye yumuşak dengeleme yapmaktadır. Bu sayede Çin, Hindistan'ın bölgesel politikalarını etkilemeye çalışmaktadır.

3.3. Bölgesel istikrar ve “terörizmle” mücadelede Keşmir

Çin'in Keşmir politikasında belirleyici olan faktörlerden bir diğeri de bölgedeki “radikalizm”, “ayrılıkçılık” ve “terörizm” sorunudur. Çin'in Keşmir politikasında bölgesel istikrar ve terörizmle mücadele bağlamında birkaç faktör ön plana çıkmaktadır. İlki, Keşmir'de muhtemel bir istikrarsızlık ya da siyasi değişimler Çin'in iç istikrarını sorunlu bölgeleri Doğu Türkistan ve Tibet üzerinden etkileyebilir. İkinci bir husus ise, özellikle bölgede Çin'in siyasi ve ekonomik çıkarlarına karşı mücadele eden sınır-aşan örgütlü yapılarla mücadelede Pakistan'ın rolüdür. Son olarak da Çin, Hindistan'ın Doğu Türkistan ve özellikle Tibet politikalarını dengelemek için Keşmir sorununu bir kaldıraç olarak kullanmaktadır.

Hem Pakistan hem de Hindistan kontrolündeki Keşmir'in Çin'in sorunlu bölgeleri Doğu Türkistan ve Tibet'le ortak sınır hattını paylaşmaktadır. Keşmir merkezli Pakistan ve Hindistan arasındaki sınır-aşan çeşitli silahlı grupların eylemleri ve silahlı

örgütler arasındaki geçişkenlik Çin tarafından da güvenlik -özellikle coğrafi yakınlığı olan Doğu Türkistan ve Tibet- tehdidi olarak algılanabilmektedir. Hindistan ve Pakistan arasında çıkacak bir çatışma ortamının radikal grupları beslemesi ve bunun Çin'in iç kesimlerini etkileme ihtimali Pekin'i endişelendirmektedir. Dolayısıyla radikallerin etkili olduğu bir savaş Çin'in iç istikrarını da etkileme potansiyeline sahiptir. Özellikle 2010'ların başından itibaren bölgedeki Çin-karşıtı silahlı yapılanmaların Pakistan topraklarında Çinli hedeflere saldırması Pekin'de endişelere neden olmaktadır (Sarfraz, 2011: 73-74).

Yukarıda anlatılan bağlamda Çin, ABD'nin Afganistan'ı işgali öncesinde Pakistan'ın Taliban ile yakın ilişkileri nedeniyle, İslamabad'ı bir güvenlik garantisi olmaktan daha çok bir güvenlik tehdidi olarak görmekteydi. Çin, ABD'nin Afganistan işgali öncesinde Taliban'ın Uygur ayrılıkçıların ETİM (Doğu Türkistan İslami Hareketi) önemli destekçisi ve silah tedarikçisi olarak görmekteydi (Alperen, 2022). Fakat ABD'nin Afganistan'ı işgaliyle Pakistan'ı göz ardı etmesi, Çin'in bölgedeki ABD çıkarlarını dengelemek için hem Pakistan'la hem de Hindistan'la yakın iş birliğine girmesine neden olmuştur. Çin, 2000'lerin başındaki bu politikasıyla Pakistan'ın Gwadar Limanına yaptığı yatırımlarla bir yandan enerji güvenliğini sağlarken diğer yandan da Doğu Türkistan'ın ve Orta Asya'nın denize açılmasında önemli bir avantaj elde etmiştir. Ayrıca ETİM üyelerinin Pakistan'ın Belucistan bölgesinde 2006'da üç Çinli mühendisi öldürmesinin ardından Temmuz 2011'de Doğu Türkistan'ın Kaşgar şehrinde saldırı gerçekleştirmeleri Çin-Pakistan ilişkilerini de sarsmıştır. Çin medyasına göre ETİM üyeleri Doğu Türkistan'a geçmeden önce Pakistan'ın aşiret yapısının yoğun olduğu Veziristan bölgesinde eğitim almıştır (Los Angeles Times, 2011). Hem Washington'un hem de Pekin'in baskıları neticesinde Pakistan Veziristan bölgesindeki Çin ve ABD karşıtı gruplara karşı operasyon başlatmıştır (Rehman, 2014). Sonraki süreçte de Pakistan Çin'in Uygur meselesinde en büyük destekçilerinden birisi olarak ön plana çıkmaktadır.

Pakistan'ın Çin'le terörizme karşı ortak mücadeleleri açısından da Pekin'in Keşmir politikası önemlidir. Çin'in Keşmir sorununda Pakistan'ı yalnız bırakması hem Pakistan'ın Hindistan'a karşı asimetrik güç yapısının derinleşmesine, terörle mücadelesinin zayıflamasına ve bu konuda Pekin'le iş birliğinin zarar görmesine neden olabilir. Böylece iki ülkenin Doğu Türkistan konusunda iş birliği yapmaları Pekin'in Keşmir konusunda Pakistan yanlısı tarafsız bir politika izlemesi Çin açısından önemlidir. Çin, Doğu Türkistan ile net olmayan sınır hattını paylaşan Hindistan kontrolündeki Keşmir hattında Delhi'ye karşı düşük maliyetli bir dengeleme sağlamaktadır. Diğer yandan da Çin, Pakistan kanalıyla bölgedeki Müslüman grupların kendisine tehdit olarak ortaya çıkmamasını garanti altına almaktadır. Dolayısıyla Çin, bir yandan Keşmir sorunu üzerinden Hindistan'ı dengeleyen, bir yandan da kısmi destek verdiği Pakistan'ın bölgesel politikalarını da etkileyebilmektedir.

Dönemsel olarak da Çin, özellikle Uygur sorununda Pakistan'ın desteğinin sürekliliğini sağlamak amacıyla Keşmir sorununda dengeli İslamabad yanlısı açıklamalar da yapabilmektedir. Pakistan da hem ÇPEK kapsamında Çin'den yatırım

alabilmek hem de özellikle Keşmir sorununda Hindistan'ı dengeleyebilmek için Pekin'in uluslararası kamuoyunun insan hakları ihlalleri nedeniyle sıklıkla eleştirdiği Uygur sorunu -özellikle "eğitim" kampları- konusunda Çin'i destekleyen bir yaklaşıma sahiptir (The Washington Post, 2021). Müslüman kimliği üzerinden şekillenen Pakistan'ın, Çin'in kamp politikasını desteklemesi Pekin'i hem bölgesel hem de uluslararası alanda rahatlatmaktadır. Dolayısıyla Çin'in bölgede izlediği denge ve dengeleme politikası ulusal çıkarları ile uyumaktadır. Belirtmek gerekir ki, Çin'in Keşmir konusunda tarafsızlığını bozması durumunda Hindistan'ın da hem Doğu Türkistan, Tibet hem de Güney Çin Denizi sorunlarında daha aktif ve Çin-karşıtı bir politika izlemesi muhtemeldir.

Nitasha Kaul, Keşmir ve *Xinjiang*'ın aynı sorunlar olmasa da son dönemde birbirine benzemeye başladığını, Yeni Delhi ve Pekin yönetimlerinin son yıllarda bu bölgeleri ve halkları domine etmeye yönelik politikalar izlediklerini belirtmektedir. Bu durumun Keşmir ve *Xinjiang*'daki toplumsal etkileşimi arttırdığını belirtmektedir (Kaul, 2020: 70-71). Dolayısıyla Çin'in, Keşmir milliyetçiliğinin ve radikalizmin artmasına da Uygurlar ve Tibetliler üzerinde olumsuz etkisinden endişelendiği iddia edilmektedir (Kaul, 2020). Yeni Delhi'nin Anayasasının 370. maddesindeki yaptığı değişiklikle Keşmir'in statüsünün değiştirilmesiyle ilgili olarak Nikkei Asia'nın (2019b) haber-yorumunda yukarıda bahsettiğimiz endişelere dikkat çekmektedir. Bu bağlamda Çin, Keşmir'in bağımsızlığına Tibetlilere ve Uygurların bağımsızlık mücadelesinde esin kaynağı olacağı yaklaşımı nedeniyle sıcak baktığını söylemek doğru olmayabilir (Kaul, 2020; Nikkei Asia, 2019b). Bu kapsamda Ağustos 2019'da Ladakh'ın Keşmir'den ayrılarak ayrı bir eyalet haline getirilmesinin de Çin'de endişelere neden olduğu belirtilmektedir. Uzmanlara göre, Çin'in Budistlerin çoğunluğunu oluşturduğu Ladakh'a ayrıcalıkların tanınmasının Uygurları da cesaretlendireceği ve hak taleplerini arttıracığı yönünde endişeleri dile getirilmektedir (Nikkei Asia, 2019b). Çin, Hindistan'ın Keşmir'in statüsünü değiştiren 370. Maddeye ve Ladakh'ın ayrı bir eyalet olarak belirlenmesini statükoyu bozduğu nedeniyle eleştirmektedir (Sawhney, 2020). Çin, Pakistan'la paralel bir şekilde 370. Maddeyi eleştirerek de ittifak ilişkisini güçlendirmektedir.

Yukarıda bahsedilenlere ek olarak, İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün (2022), BM İnsan Hakları Konseyi'nin Keşmir'deki insan haklarına yönelik eleştirileri vardır (AA, 2019). Fakat Çin'in Keşmir sorununa yönelik ciddi bir insan hakları eleştirisi yaptığını söylemek zordur. Çin'in Keşmir sorunu bağlamında politik konjonktürel değişimlere bağlı olarak insan hakları konusunda bazı dolaylı istisnai eleştiriler yaptığı görülmektedir. Bu çerçevede, Pekin yönetimi Uygur sorunu nedeniyle uluslararası toplumdan Çin'e yönelen eleştirileri de 370. maddeyi eleştirerek dolaylı olarak Hindistan'a yönlendirmektedir. Çin'in kendisine yönelen Doğu Türkistan'daki Müslüman gruplara baskı yapıyor eleştirilerini bu söylemle ve Pakistan'ın desteğiyle azaltmakta diğer yandan da Keşmir konusunda Hindistan'ı eleştirerek Delhi'nin 370. maddeyle Müslüman gruplara baskı yapmasını eleştirmektedir (Joshi, 2020). Böylece Çin, düşük maliyetli bir dengeleme stratejisiyle Pakistan'la ittifak ilişkisini pekiştirmekte, Doğu Türkistan konusundaki desteğini almakta ve aynı zamanda Hindistan'ı Tibet ve Doğu Türkistan konusunda sınırlamaktadır. Ayrıca statükonun

değiştirilmesini eleştirerek de 'denge temelinde tarafsız' bir politika ortaya koymaya çalışmaktadır.

Çin'in ve Hindistan'ın karşılıklı olarak Keşmir, Doğu Türkistan, Hong Kong ve Tayvan konularında birbirlerinin insan hakları eleştirisi yapmaktan rasyonel bir yaklaşımla kaçındıklarını belirtmek mümkündür (Singh, 2022). Çin'in bu yaklaşımını dış politikasının temel söylemlerinden olan içişlerine karışmama ve egemenlik bağlamında görmek mümkündür. Ayrıca Pekin yönetimi, Keşmir konusunda Hindistan'ı uluslararası hukuk bağlamında eleştirmenin kendisine rasyonel bir getirisinin olmayacağını ve hatta kendi sorunlu alanları olan bölgelerde aleyhine olacağı düşüncesiyle kaçınmaktadır. Böylece her iki taraf karşılıklı olarak kendilerini doğrudan ilgilendirmeyen sorunlu alanlarına müdahale etmekten kaçınmaktadırlar (Singh 2022, Kaul, 2020).

SONUÇ

1980'lerden itibaren Çin'in Keşmir politikası Pakistan yanlısı olmaktan çıkmıştır. Bu tarihten itibaren Çin'in Keşmir politikası tarafsızlık yaklaşımıyla, Güney Asya'da Hindistan ve Pakistan arasında denge temelinde şekillenmiştir. Bu kapsamda da Çin'in Birleşmiş Milletler'de Keşmir sorununun uluslararasılaşmasına yönelik desteği zaman içerisinde azalmıştır. Her ne kadar Çinli yöneticiler Pakistanlı yöneticilerle birebir görüşmelerinde söylemsel düzeyde, detaya girmeden Pakistan'ın yanında olduklarını belirtse de Çin Dışişleri Bakanlığı sözcüleri daha tarafsız bir ifade kullanmaktadırlar. Çin, 1948'de BMGK'nin Keşmir sorununun çözümünde BM gözetiminde tarafsız bir halkoylaması yapılması kararından bahsetmemektedir. Diğer yandan, Çin Pakistan bağlantılı silahlı gruplara karşı BM'nin girişimlerini de engellemektedir. Kriz durumlarında Çin, Pakistan "yanlısı" bir politikayla iki ülke arasında bir savaşın çıkmasını engellemeye çalışmaktadır. Bu bağlamda bölgesel krizlerin yatıştırılmasında ABD'yle iş birliği içerisinde de çalışmıştır. Hindistan ve Pakistan arasındaki krizin savaşa evrilmesini önlemenin ana motivasyonunun Çin için Pakistan'ı korumak olduğu düşünülse de Güney Asya'da iki ülke arasındaki bir çatışmanın hem bölgesel istikrarsızlaşma hem de doğrudan çıkarları açısından kendi aleyhine bir sonuç doğurması kaçınılmazdır.

Genel hatlarıyla bakıldığında Çin'in Keşmir politikasının Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru, Hindistan'ı dengeleme, bölgesel istikrar ve devlet-dışı silahlı aktörlerle mücadele kapsamında şekillenmektedir. Çin'in Keşmir politikası tarafsızlık olarak tanımlansa da bu durumun konjonktürel ve değişken bir dengeli tarafsızlık olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle 2020 itibariyle Pekin-Yeni Delhi ilişkilerinin bozulması, Hint-Pasifik Stratejisinde Hindistan'ın aktif bir rol almaya başlaması Çin'in Keşmir politikasında 'dengeli temkinli tarafsızlık' yaklaşımındaki eğilimini Pakistan yanlısı olarak değiştirmesi olası görülmektedir. Çin'in bu politikasının değişimlerini de yukarıda da bahsedildiği üzere stratejik değil taktiksel düzeyde görmek mümkündür. Dolayısıyla Çin'in Keşmir politikasında stratejik düzeyde henüz bir değişimden bahsedilemez. Çin'in Keşmir sorununa yaklaşımında 'tarafsızlığı'

terk ederek açık bir Pakistan-yanlısı stratejik bir değişikliğe gitmesi durumunda, 2020 yılı ortalarından itibaren kötüleşmiş durumdaki Pekin-Yeni Delhi ilişkilerinde derin bir kopmayı da beraberinde getirebilir. Ayrıca belirtmek gerekir ki, özellikle son 15 yılda Hindistan, Çin'in karşılıklı olarak birbirinin sorunlu bölgeleri hakkında doğrudan bir açıklama yapmaktan ve müdahil olmaktan kaçındıkları görülmektedir. Yukarıda da belirttiğimiz üzere Çin'in Keşmir konusundaki 370. Madde ve Srinagar'da G20 çerçevesinde düzenlenen Turizm Toplantısına yönelik eleştirileri yeni bir durumdur. Hindistan, Çin'in sorunlu alanları ve yumuşak karnı olarak niteleyebileceğimiz Doğu Türkistan, Tibet, Hong Kong, Tayvan konusunda açıklama yapmaktan ve BM'deki toplantılarda açık tavır almaktan kaçınmaktadır. Hindistan'ın Çin'in sorunlu alanları konusunda uluslararası platformlarda çekimser kalması, Pekin'in 'dengeli, değişken, temkinli tarafsızlık' politikasının başarılı olduğunu göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Ulusal, bölgesel ve küresel düzeyde meydana gelen değişimler Çin'in mevcut Keşmir politikasının yakından takip edilmesinin önemini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Çin-Hindistan ikili ilişkilerindeki olumlu-olumsuz değişimler, ABD önderliğindeki Hint-Pasifik Stratejisinde Hindistan'ın artan ya da azalan katılımı Pekin'in Keşmir politikasını etkileme gücüne sahiptir. Fakat Keşmir sorununun bir çatışmaya evrilmesi ya da tansiyonun artması Çin'in de ulusal çıkarlarını doğrudan olumsuz yönde etkileyebilme potansiyeli nedeniyle Pekin'in hala temkinli bir yaklaşım içerisinde olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca, Pekin'in Keşmir sorununda tarafsızlığını Pakistan yanlısı olarak değiştirmesi durumunda, ikili ilişkilerde Hindistan'ın müteakiliyet temelinde Çin'in sorunlu bölgeleri konusunda daha aktif bir politika izlemesinin yolunu açabilir. Bölgesel düzeyde de Hindistan'ın Hint-Pasifik stratejisinde daha açık bir Çin-karşıtı bir dış politikaya geçmesine neden olabilir. Bu nedenlerle Çin mevcut konjonktürde Keşmir'deki statükonun bozulmasına neden olmadan, kendi ulusal çıkarlarını korumaya çalışmakta ulusal, bölgesel ve uluslararası değişimler çerçevesinde Hindistan'ı dengeleme temelinde 'dengeli, değişken, temkinli tarafsızlık' politikasını sürdürmektedir. Çin'in kısa ve orta vadede mevcut politikasını taktiksel değişimlerle sürdüreceği öngörülebilir.

CHINA'S KASHMIR POLICY: BALANCED NEUTRALITY BETWEEN PAKISTAN AND INDIA

The Kashmir dispute, which arose concurrently with India's and Pakistan's independence from Britain in 1947, is still a recurring topic on the international agenda. Even though the Kashmir dispute is typically presented as a conflict between Pakistan and India, Beijing's policies on regional matters are more significant due to China's close ties to Pakistan, its rivalry with India, and the shifting dynamics of the Indo-Pacific. Beijing is one of the major powers in Asia.

China had a pro-Pakistan stance on Kashmir from the early 1960s till the late 1970s. But China's pro-Pakistan Kashmir policy of the 1980s gave way to a more balanced attitude between India and Pakistan that may be called "neutrality" as its foreign

policy goals altered. China has refrained from providing diplomatic backing to Pakistan's objective of internationalizing the matter, while also impeding attempts to depict Islamabad in the UNSC as having ties to terrorism. China, like it did in the 1999 Kargil War, also plays a soothing, war-avoidance role in Pakistan-India situations. China appears to be pursuing a strategy to keep the Kashmir dispute within the parameters of the status quo without escalating into a regional conflict. But, examining the shifts over the past ten years, it can be concluded that while China maintains the status quo in its Kashmir policy, its present approach has evolved and grown more nuanced.

Three broad principles may be used to understand how China's stance toward Kashmir has fluctuated over the past ten years. All three of these factors combine to constitute China's Kashmir policy. The first is the most substantial component of the Belt and Road Initiative, which was introduced by Chinese President Xi Jinping in 2015 and extends from China to Pakistan's Gwadar Port: the China-Pakistan Economic Corridor. China's direct access to the Arabian Sea and the Gulf of Oman depends on the CPEC. India opposes China's 2015 inauguration of the China-Pakistan Economic Corridor via Gilgit-Baltistan, which covers part of Pakistan-controlled Kashmir.

Second, the Kashmir dispute represents India's vulnerable side, offering Beijing a cost-effective way to counterbalance New Delhi. There is disagreement over almost the whole boundary between China and India. China has the chance to use a third nation as a counterbalance to India in the context of the Kashmir issue. It also stands out as a significant counterpoint, at a regional level, to India's increased participation in the Indo-Pacific strategy, which the US spearheaded following the 2020 Galvan Valley conflict. Moreover, the tensions between China and India as well as New Delhi's shift into an active participant in the Indo-Pacific strategy appear to have impacted Beijing's Kashmir policy. In this regard, China's recent pro-Pakistani remarks over Kashmir cast doubt on the direction of its present foreign policy strategy. Beijing may speak out more on the Kashmir dispute and make pro-Pakistani remarks as the issues in Sino-Indian ties worsen, as it did at the G20 Tourism Working Group meeting in Srinagar.

Thirdly, the issue of “radicalism, separatism, and terrorism” in the area is one of the issues that influences China's approach with Kashmir. In the framework of maintaining regional peace and combating terrorism, a number of variables become evident in China's Kashmir policy. First, through the troublesome regions of East Turkestan and Tibet, potential unrest or political changes in Kashmir may have an impact on China's internal stability. Another concern is to Pakistan's involvement in countering transnational organized organizations that are anti-China, particularly those who oppose China's political and economic ambitions within the region.

As previously said, the primary focus of this article will be to examine the ways in which China's policy towards Kashmir has evolved over the past ten years and how its previous “neutral” stance has modified. This paper's major contention is that China

has adopted a pro-Pakistan neutrality that has changed over time in order to balance India and safeguard its own national interests. It is thus impossible to claim that China's position regarding Kashmir is founded entirely on neutrality. The bilateral ties between China and India as well as regional shifts in geopolitics and geoeconomics shape China's policies on Kashmir. Thus, we may conclude that China's Kashmir policy will undergo more profound tactical, if not strategic, adjustments as a result of the accelerating political, military, and economic shifts in South Asia and the Indo-Pacific region.

KAYNAKÇA

- Alperen, Ü. (2021). Asya jeopolitiğinde sarsılan fay hattı. Erişim: 12 Aralık 2023. <https://www.karar.com/asya-jeopolitiginde-sarsilan-fay-hatti-1572345>.
- Alperen, Ü. (2021). Çin'in Afganistan Politikası: Pragmatik Temkinli Esneklik, *Türkiye Günlüğü*, 148, 187-196.
- Alperen, Ü. (2023). Çin-Hindistan çekişmesinde Keşmir yeni bir cephe mi oluyor?. Erişim: 12 Aralık 2023. <https://www.indyturk.com/node/636751/t%C3%BCrki%C3%9C%87yeden-sesler/%C3%A7in-hindistan-%C3%A7eki%C5%9Fmesinde-ke%C5%9Fmir-yeni-bir-cephe-mi-oluyor>.
- Anadolu Agency. (2019). UN asks India to end rights breaches in Jammu & Kashmir. Erişim: 06 Mayıs 2024. <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/un-asks-india-to-end-rights-breaches-in-jammu-kashmir-/1578339>.
- Bhatt, P. (2019). *Revisiting China's Kashmir Policy*. New Delhi: ORF Issue Brief.
- Bhattacharjee, D. (2015). China Pakistan Economic Corridor (CPEC). Erişim: 08 Kasım 2023. https://www.icwa.in/show_content.php?lang=1&level=3&ls_id=5103&lid=835.
- Chang, I. J. (2017). China's Kashmir Policies and Crisis Management in South Asia. Erişim: 15 Kasım 2023. <https://www.usip.org/sites/default/files/PB217-China-s-Kashmir-Policies-and-Crisis-Management-in-South-Asia.pdf>.
- CPEC Secteriat. <https://cpec.gov.pk/>.
- Dawn. (2016). China to support Pakistan against foreign aggression. Erişim: 06 Ekim 2023. <https://www.dawn.com/news/1285774>.
- Firstpost. (2016a). China stands with Pakistan on Kashmir issue: Li Keqiang to Nawaz Sharif. Erişim: 06 Ekim 2023. <http://www.firstpost.com/world/china-stands-with-pakistan-on-kashmir-issue-li-keqiang-to-nawaz-sharif-3014342.html>.
- Firstpost. (2016b). China Stands with Pakistan on Kashmir Issue: Li Keqiang to Nawaz Sharif. Erişim: 06 Ekim 2023. www.firstpost.com/world/china-stands-with-pakistan-on-kashmir-issue-li-keqiang-to-nawaz-sharif-3014342.html.
- FMPRC. (2002). Foreign Ministry Spokesman's Press Conference on May 30, 2002. Erişim: 21 Ekim 2023. http://gr.china-embassy.gov.cn/eng/ztlm/lxjzdh/zdh2002/zdh200205/200408/t20040803_3367372.htm.

- FMPRC. (2016a). Foreign Ministry Spokesperson Geng Shuang's Regular Press Conference on September 26, 2016. Erişim: 21 Ekim 2023. https://www.fmprc.gov.cn/nanhai/eng/fyrbt_1/201609/t20160926_8525762.htm.
- FMPRC. (2016b). Foreign Ministry Spokesperson Lu Kang's Regular Press Conference on September 19, 2016. Erişim: 21 Ekim 2023. https://www.fmprc.gov.cn/nanhai/eng/fyrbt_1/201609/t20160919_8525734.htm.
- FMPRC. (2017). Foreign Ministry Spokesperson Hua Chunying's Regular Press Conference on March 17, 2017. Erişim: 21 Ekim 2023. https://www.fmprc.gov.cn/nanhai/eng/fyrbt_1/201703/t20170317_8526305.htm.
- Garver, J. (2004). China's Kashmir Policies, *India Review*, 3(1), 1-24.
- Garver, J. W. (2001). *Protracted Contest: Sino-Indian Rivalry in the Twentieth Century*. Seattle: University of Washington Press.
- Guha, K. (2012). Sino-Indian relations: History, problems and prospects. *Harvard International Review*, 34(2), 26–29.
- Huiyun, F. (2007). *Chinese Strategic Culture and Foreign Policy Decision-Making*. London: Routledge.
- Human Rights Watch. (2022). India: Repression Persists in Jammu and Kashmir. Erişim: 08 Nisan 2024. <https://www.hrw.org/news/2022/08/02/india-repression-persists-jammu-and-kashmir>.
- India Today. (2019). China calls on India, Pakistan to resolve disputes through talks as Qureshi arrives for talks. Erişim: 15 Kasım 2023. <https://www.indiatoday.in/world/story/china-india-pakistan-disputes-talks-qureshi-talks-1579086-2019-08-09>.
- Joshi, A. (2020). India Has Handed China a Way to Interfere in Kashmir. Erişim: 15 Nisan 2024. <https://foreignpolicy.com/2020/06/16/china-kashmir-himalayas-pakistan-conflict/>.
- Joshi, S. (2010). KASHMIR: THE CHINA CARD: Three is a Crowd. *The World Today*, 66(10), 15–16.
- Kaul, N. (2020). China: Xinjiang: India: Kashmir. *Made in China Journal*, 5(2), 62–71.
- Khan, S. S. (2011). Xinjiang, Tibet and the Pakistan-China Strategic Partnership. *Pakistan Horizon*, 64(4), 67–83.
- Kondapalli, S. (1999). China's response to the Kargil incident, *Strategic Analysis*, 23(6), 1039-1044.
- Lamb, A. (1964). The Sino-Pakistani boundary agreement of 2 March 1963. *Australian Outlook*, 18(3), 299-312.
- Lan, J. (2023). ZhongYin Guanxi Shanbian ji Chulu, *Guoji wenti yanjiu*, 3, 55-73. [蓝建学. 中印关系嬗变及出路, 2023年第3期, 国际问题研究].
- Los Angeles Times. (2011). Uighur violence in China leaves at least 19 dead. Erişim: 06 Ekim 2023. <https://www.latimes.com/world/la-xpm-2011-aug-01-la-fg-china-kashgar-20110801-story.html>.

- Mahmood, A. (2016). China to Support Pakistan against Foreign Aggression. Erişim: 03 Ocak 2024. www.dawn.com/news/1285774.
- Malone, D. M., Mukherjee, R. (2010). India and China: Conflict and Cooperation, *Survival*, 52(1), 137-158.
- News18. (2019). Beijing Says India's Kashmir Move Undermines China's Sovereignty, Gets Support from 'Friend' Pakistan'. Erişim: 15 Kasım 2023. <https://www.news18.com/news/india/beijing-says-indias-kashmir-move-undermines-chinas-sovereignty-gets-support-from-friend-pakistan-2260439.html>.
- Nikkei Asia. (2019a). Kashmir issue puts Pakistan's Belt and Road projects on fast track. Erişim: 08 Kasım 2023. <https://asia.nikkei.com/Spotlight/Belt-and-Road/Kashmir-issue-puts-Pakistan-s-Belt-and-Road-projects-on-fast-track>.
- Nikkei Asia. (2019b). China raises alarm over Kashmir with Tibet and Xinjiang in mind. Erişim: 06 Kasım 2023. <https://asia.nikkei.com/Politics/International-relations/China-raises-alarm-over-Kashmir-with-Tibet-and-Xinjiang-in-mind>.
- Panda, J. (2023). China's Decision-making and the Border Dispute with India. İçinde Kamphausen, R. D. (Ed.). *China's Military Decision-making in Times of Crisis and Conflict* (ss. 107-128). Washington, D.C.: The National Bureau of Asian Research.
- People's Republic of China-Pakistan. Agreement on the Boundary between China's Sinkiang and the Contiguous Areas. (1963). *American Journal of International Law*, 57(3), 713-716.
- Rajagopalan, R. P. (2022). India's Latest Concerns With the China-Pakistan Economic Corridor. Erişim: 15 Ocak 2024. <https://thediplomat.com/2022/08/indias-latest-concerns-with-the-china-pakistan-economic-corridor/>.
- Rather, M. A. (2019). China's Role in The India-Pakistan Conflict. *World Affairs: The Journal of International Issues*, 23(1), 38-47.
- Rehman, Z. (2014). ETIM's presence in Pakistan and China's growing pressure. Erişim: 08 Aralık 2023. <https://www.files.ethz.ch/isn/183175/381280b226170116bb6f07dc969cb17d.pdf>.
- Sawhney, P. (2020). Here's Why All's Not Well for India on the Ladakh Front. Erişim: 02 Ocak 2024. <https://thewire.in/diplomacy/heres-why-alls-not-well-for-india-on-the-ladakh-front>.
- Sidhu, W. P. S. and Yuan, J. (2003). *China and India: Cooperation or Conflict?*. Boulder, CO: Lynne Rienner.
- Singh, S. (2022). Why India's silence about Xinjiang at the UNHRC says about itself. Erişim: 06 Ekim 2023. <https://caravanmagazine.in/politics/unhrc-india-vote-china-xinjiang-kashmir-jaishankar>.
- Tellis, A. J., Fair, C. C. and Medby, J. (2001). *Limited Conflicts Under the Nuclear Umbrella: Indian and Pakistani Lessons from the Kargil Crisis*. Santa Monica, CA: RAND Corporation.
- The Embassy of India, Beijing. Trade and Economic Relations. Erişim: 05 Şubat 2024.

- https://www.eoibeijing.gov.in/eoibeijing_pages/Mjg,#:~:text=From%202015%20to%202022%2C%20India,second%20time%20in%20a%20row.
- The Hindu. (2023). China won't attend Srinagar G-20 meet; Turkey, Saudi and Egypt too unlikely. Erişim: 18 Kasım 2023. [https://www.thehindu.com/news/national/china-turkey-saudis-and-egypt-unlikely-to-attend-srinagar-g-20-meet/article66871004.ece.](https://www.thehindu.com/news/national/china-turkey-saudis-and-egypt-unlikely-to-attend-srinagar-g-20-meet/article66871004.ece)
- The Ministry of External Affairs of India. (2017). Official Spokesperson's response to a query on participation of India in OBOR/BRI Forum. Erişim: 08 Kasım 2023. [https://www.mea.gov.in/media-briefings.htm?dtl/28463/Response to a query on participation of India i n OBORBRI Forum.](https://www.mea.gov.in/media-briefings.htm?dtl/28463/Response%20to%20a%20query%20on%20participation%20of%20India%20in%20OBORBRI%20Forum)
- The News. (2023). China boycotts G20 meeting in IIOJ&K. Erişim: 08 Kasım 2023. <https://www.thenews.com.pk/print/1071949-china-boycotts-g20-meeting-in-iioj-k>
- The Times of India. (2010). China denies visa to top general in charge of J&K. Erişim: 11 Kasım 2023. [http://timesofindia.indiatimes.com/india/China-denies-visa-to-top-general-in-charge-of-JK/articleshow/6442437.cms.](http://timesofindia.indiatimes.com/india/China-denies-visa-to-top-general-in-charge-of-JK/articleshow/6442437.cms)
- The UN. The India-Pakistan Question. Erişim: 18 Kasım 2023. [http://www.un.org/en/sc/repertoire/46-51/Chapter%208/46-51_08-16-The%20India-Pakistan%20question.pdf.](http://www.un.org/en/sc/repertoire/46-51/Chapter%208/46-51_08-16-The%20India-Pakistan%20question.pdf)
- The Washington Post. (2002). Vaypayee keep your promise. Erişim: 06 Ekim 2023. [https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/2002/06/23/vajpayee-keep-your-promise/6fe29f70-3f1b-4613-9071-969da1b841e4/.](https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/2002/06/23/vajpayee-keep-your-promise/6fe29f70-3f1b-4613-9071-969da1b841e4/)
- The Washington Post. (2021). Pakistan prime minister backs China on Uyghurs. Erişim: 06 Ekim 2023. [https://www.washingtonpost.com/world/2021/07/02/pakistan-prime-minister-backs-china-on-uyghurs/.](https://www.washingtonpost.com/world/2021/07/02/pakistan-prime-minister-backs-china-on-uyghurs/)
- Trading Economics. Pakistan Exports By Country. Erişim: 10 Ocak 2024. [https://tradingeconomics.com/pakistan/exports-by-country.](https://tradingeconomics.com/pakistan/exports-by-country)
- U.S.-PRC Joint Communique. (1972). Erişim: 10 Kasım 2023. [https://www.ait.org.tw/u-s-prc-joint-communique-1972/.](https://www.ait.org.tw/u-s-prc-joint-communique-1972/)
- Wang, W. (2014). Jiyu Yazhou Xinanquanguan de Keshenmier Wenti Jiejue Fangan, *Guoji Zhanwang*, 6, 71-89. [王伟华 · 基于亚洲新安全观的克什米尔问题解决方案 · 国际展望 · 2014年第6期 · 71-89.]
- Wilson Center. (1960). Record of Conversation between Zhou Enlai and Vice-President Sarvepalli Radhakrishnan. Erişim: 18 Kasım 2023. [https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/record-conversation-between-zhou-enlai-and-vice-president-sarvepalli-radhakrishnan.](https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/record-conversation-between-zhou-enlai-and-vice-president-sarvepalli-radhakrishnan)
- Yuan, J. (2011). Beijing's Balancing Act: Courting New Delhi, Reassuring Islamabad, *Journal of International Affairs*, 64(2), 37-54.
- Zhang L. (2006). Zhongguo de Nanya Waijiao yu Keshenmier Wenti, *Nanya Yanjiu Ligan*, 1, 41-47. [张力：中国的南亚外交与克什米尔问题,南亚研究季刊》2006年第1期.]

Zhongguo He Bajisitan Lianhe Gongbao [中巴联合公报]. (1964). *Zhonghua Renmin Gongheguo Guowuyuan Gongbao* [中华人民共和国国务院公报], 29(3). www.gov.cn/gongbao/shuju/1964/gwyb196405.pdf.

Zhonghua Renmin Gongheguo Guowuyuan Gongbao. (1964). 中国和巴基斯坦联合公报、中华人民共和国国务院公报、三月十二日一九六四年、总第二九三号. Erişim: 06 Ekim 2023. <http://www.gov.cn/gongbao/shuju/1964/gwyb196405.pdf>.

KATKI ORANI / CONTRIBUTION RATE	AÇIKLAMA / EXPLANATION	KATKIDA BULUNANLAR / CONTRIBUTORS
Fikir veya Kavram / <i>Idea or Notion</i>	Araştırma hipotezini veya fikrini oluşturmak / <i>Form the research hypothesis or idea</i>	Ümit ALPEREN
Tasarım / <i>Design</i>	Yöntemi, ölçeği ve deseni tasarlamak / <i>Designing method, scale and pattern</i>	Ümit ALPEREN
Veri Toplama ve İşleme / <i>Data Collecting and Processing</i>	Verileri toplamak, düzenlenmek ve raporlamak / <i>Collecting, organizing and reporting data</i>	Ümit ALPEREN
Tartışma ve Yorum / <i>Discussion and Interpretation</i>	Bulguların değerlendirilmesinde ve sonuçlandırılmasında sorumluluk almak / <i>Taking responsibility in evaluating and finalizing the findings</i>	Ümit ALPEREN
Literatür Taraması / <i>Literature Review</i>	Çalışma için gerekli literatürü taramak / <i>Review the literature required for the study</i>	Ümit ALPEREN